

לומדים ביחד

טבע האדם

על רגל אחת: האם האדם הוא טוב או רע? כמה דעות ולמסקנה- יש מזג שאיתו האדם נולד אך בידיו לנווט ולכוון אותו לכיוון הנכון.

רציונאל:

שאלת טבעו הבסיסי של האדם הייתה שנויה במחלוקת גדולה בין חכמי ישראל וגם בין חכמי אומות העולם. זוהי אחת השאלות המכריעות והחשובות ביותר בעולמנו הפנימי. מה היא נטייתו הטבעית של האדם? האם האדם הוא טוב מיסודו או מושחת ואנוכי? מקורות שונים מספקים הנחות יסוד שונות לגבי טבע האדם, יש מקורות בהם נראה שהוא רע, מקורות אחרים מהם מובן שהוא טוב, ומקורות ביניים הסוברים שהוא ניטרלי. היכן נמצא האדם על הסקאלה? מסקנת הדברים היא כי אדם אכן נולד עם כח ויכולות מסויימות [כמו ברמה הפיזית, גם ברמה הנפשית], אשר בבחירתו המלאה אם לנווט ולהוביל את הכח הפוטנציאלי לטוב או לא. הבחירה בידיו. תקופה שמהולה בהרבה "רע" התנהגותי ומידותי היא גיל הנעורים. בני נוער אינם רעים מיסודם אלא רק נמצאים בתקופה בה נוטים לנער מעליהם כל מוסכמה חברתית וחינוכית, בדרכם לעצמאות ובגרות אישית בעתיד.

תובנות עיקריות:

- פרשות בראשית ונח מסתיימות בקביעה די פסימית כי האדם הוא רק מנעוריו. לפי ההבנה הפשוט נראה כי האדם הוא רע מעצם קיומו, ומצעירותו.
- רבנו בחיי קובע כי עצם לידת האדם יוצרת בהכרח את קיומם של התאוות והדחפים השליליים. הדחפים הפיזיולוגיים של תינוק מקבילים מאד לתאוות החומריות שאיתן הוא נאלץ להתמודד במהלך חייו. רבנו בחיי מדבר בהמשך על אינסטינקט היניקה והאכילה שמוטבע בתינוק וגורם לו לחוש צורך מסויים גם בלי הבנה או מחשבה מאחריו, לזה רבנו בחיי קרא "התאוות".
- חדי העין יבחינו שדברי רבנו בחיי מקבילים באופן מדוייק לדברים שאמר [להבדיל] אבי הפסיכואנליזה זיגמונד פרויד. גם פרויד טען כי האדם נולד ונוצר לתוך רשת סבוכה של תאוות המנסות להשתלט על האדם ולהכניע אותו למרותם. פרויד דיבר על איד [רע] אגו [העצמי] וסופר אגו [הטוב]. האגו [האדם] נמצא בין שתי הישויות הפנימיות הללו שנלחמות זו עם זו ללא הרף על השליטה בו. לפי דעות אלו ברור כי האדם נולד עם כוח רע מסויים שעליו להכניעו.
- לעומת זאת, הרב קוק סובר כי האדם הוא טוב וישר מיסודו. האדם מחוייב להאמין בעצמו שהוא טוב ושואף לטוב, ואילו הרע אינו טבוע באדם כלל. אם אדם שואף לרע זהו רע חיצוני שאינו מולד ואינו חלק בלתי נפרד ממנו.
- גם בפסיכולוגיה קיימת גישה הומנית הטוענת כי כל בני האדם נולדו ישרים וטובים ואילו רוע או חוסר ישרות הם תכונות נרכשות ע"י הסביבה.
- הגמרא תופסת נקודת אמצע וסוברת כי האדם נולד עם כח מסויים, אך בבחירתו כיצד להוציא את אותו הכח אל הפועל. מאדים- מזל אסטרונמי שיוצר תכונה של שופך דם למי שנולד בזמן מסויים. ביכולתו להשתמש ברצון להוריד דם או בתור רוצח (שלילי), רופא (ניטרלי-חול, כי אין מצוה להיות חולה כדי להתרפא לכתחילה) שוחט (ניטרלי- קודש, כי אין מצוה לשחוט אלא רק למי שרוצה לאכול), ומוהל (חיובי- מצווה).
- הרב הירש מספק הסבר חינוכי חשוב מאין כמותו. הוא מפרש באופן חדשני את הפסוק רע מנעוריו. הוא קובע כי "רע מנעוריו" אין פירושו רע מעצם הווייתו. אלא הפוך, שהאדם נולד טוב ואת הרע הוא עושה רק מעצם ימי נעוריו. ימי הנעורים הם זמן בו לילד אין די כוחות נפש לשליטה עצמית. הם נוטים לעשות שטויות רק כי הם נערים שאוהבים "לנער" מעליהם מוסכמות חברתיות, שליטה חיצונית ולעשות ככל העולה על רוחם. זו הסיבה שעושים רע, לא כי הם רעים

אלא כי הם נמצאים בשלב בחיים בו הם חסרים בעקבות החברתיות שלהם. מבוגרים רוצים לעשות רע יותר מצעירים אך להם יש יכולת להכניע את עצמם, והם אינם בתקופת "ניעור" עצמי. יוצא למסקנה שאכן יתכן לראות באדם רע מעצם הווייתו או טוב ומושלם מעצם הווייתו, אין כאן משהו חד משמעי והוא תלוי רבות בתפיסת העולם הכוללת וביחס הכללי לעם ישראל ולמין האנושי. [גם פרויד שינה רבות את דעותיו לפי אירועים ומצבים שונים, למשל, בתחילה כתב כי ישנו יצר אנושי אחד "יצר החיים", לאחר מלחמת העולם הראשונה הוא "הוסיף" כח נוסף לתאוריה שלו, על אדם "יצר המות"]. כן ברור כי האדם נולד עם תכונות מולדות [טמפרמנט- מזג אנושי] שביכולתו לנווט בשליטה עצמית. וכן ברור כי מעשיו של אדם באופו כללי הם בשליטתו המלאה, אלא שתקופת הנעורים היא תקופה בה בני נוער "מנערים" מעליהם רשמים ויחס חיצוני, תהליך טבעי שיוביל אותם בדרך ללקיחת עצמאות על חייהם, ובניית אחריות אישית.

דגשים ללימוד המקורות, ליחידות הפתיחה והסיכום:

- שיעור ברמה בסיסית- בינונית. מומלץ כפתיחה או סיכום לסדרות על עבודת המידות וחכמת הנפש. מסר נפשי ופסיכולוגי שקל להתחבר אליו יחסית.
- כדי "לקלוע לתחומי העניין והשפה של הסטודנטים, כדאי "להגיע מוכנים" ולהרחיב מעט את הידע הקיים על הגישות הפסיכולוגיות המובאות בשיעור [מהנספחים, מויקיפדיה וכו'].

מקורות נלווים לשיעור "רע מנעוריו" – מהוגי דעות בפסיכולוגיה

מקור א':

"תחילת ההתפתחות בתינוק בן יומו. תינוק זה מפתח לעצמו "אני", המכיר ומסוגל להתמודד... לפי תורתו של פרויד היצרים אינם מתפתחים עם ההתבגרות המינית, כפי שנהוג היה לחשוב עד זמנו. פרויד סבור, שיצרים אלו קיימים עם התינוק מיום היוולדו." (מודל הנפש הפרוידיאני, אתר ויקיפדיה).

מקור ב':

הגישה ההומניסטית (קרל רוג'רס, מאסלו):

"גישה זו מאמינה כי בני האדם הם יצורים פעילים, טובים מיסודם ובעלי יכולת בחירה... המשימה העיקרית של בני האדם היא השאיפה להתפתחות חיובית". (מבוא לפסיכולוגיה כרך א' עמ' 18, בהוצאת האו"פ)

מקור ג':

אחד מעקרונות היסוד של התיאוריה הפסיכודינמית (של פרויד)

"תיאוריה זו תופסת את האדם כנתון בתוך רשת סבוכה של כוחות פנימיים וחיצוניים הדוחפים ומושכים אותו בלא הרף." ("מבוא לפסיכולוגיה", עמ' 17 הוצאת האו"פ)

מקור ד':

תיאוריית- טאבולה ראסה ("לוח חלק") של ג'ון לוק:

"מונח המציין תאוריה לפיה בני אדם נולדים ללא מידע פנימי אלא כ"לוח חלק". הידע...נצבר כחלק מניסיון החיים ומתפיסת העולם דרך החושים... לוק הציג את הגישה... לפיה הילוד הוא דף חלק אשר צובר מידע אך ורק מהסביבה וניסיון חייו." (ערך טאבולה ראסה, אתר ויקיפדיה)